

GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

**Brottsofferklander: Har bedömarens kön samt
våldtäktsoffrets kön och alkoholhalt betydelse?**

Alexandra Wallberg

Självständigt arbete 15 poäng
Fördjupningsarbete i psykologi
PC1546
Hösttermin 2014

Handledare: Angelica Hagsand

Brottsofferkländer: Har bedömarens kön samt våldtäktsoffrets kön och alkoholhalt betydelse?

Alexandra Wallberg

Sammanfattning. Våldtäktsoffer kan ibland klandras för vad de utsatts för, så kallat offerkländer. I en experimentell studie med designen 2 (Bedömarens kön: man vs. kvinna) × 2 (Offrets kön: man vs. kvinna) × 2 (Offrets alkoholhalt: nykter vs. berusad) fick 275 juriststudenter runt om i Sverige genom en webbenkät ta del av en vinjett av ett fiktivt våldtäktsfall för att sedan utdela grad av skuld. Några av hypoteserna var att manliga bedömare skulle skuldbelägga i större utsträckning samt att manliga samt berusade offer skulle skuldbeläggas i större utsträckning. Studien visade inget stöd för hypoteserna då inga signifikanta skillnader upptäcktes mellan grupperna. Trots förekomsten av mindre metodologiska betänksamheter bidrar studien till vidare förståelse för under vilka omständigheter offerkländer uppstår.

”Sexuellt våld är ett allvarligt samhällsproblem, både på grund av dess omfattning och de negativa konsekvenserna för det enskilda offret och samhället i stort. Våldtäkt och andra sexuella övergrepp är ett allvarligt angrepp på individens sexuella integritet och självbestämmanderätt och utgör en kränkning av de mänskliga rättigheterna. Sexuellt våld inskränker på och omöjliggör njutandet av en rad grundläggande lagstadgade mänskliga rättigheter, däribland rätten till fysisk och mental hälsa, personlig trygghet, jämställdhet inom familjen samt lika skydd för kvinnor och män från lagens sida (Amnesty International, 2008, s. 11)”

Citatet är hämtat från en rapport från Amnesty (2008) där det bland annat redogjordes för vilka typer av konsekvenser som kan drabba en människa som utsatts för våldtäkt. Utifrån ovanstående beskrivning är det givet varför samhällets arbete mot sexuellt våld ständigt bör utvecklas. Enligt Amnesty (2008) anmäls bara cirka 5-10 procent av alla de sexualbrott som begås i Sverige. Brottsförebyggande rådet (BRÅ) kommer fram till ungefär samma siffror i sin stora nationella trygghetsundersökning för 2013 (Brottsförebyggande rådet, 2014a). Anledningen till att många väljer att inte anmäla kan vara många. Offret definierar inte övergreppet som våldtäkt, det skuldbelägger sig själv, känner skam, skräms av sina egna och det omgivande samhällets attityder och känner misstro mot myndigheter (Amnesty International, 2008).

Även om våldtäkt och sexuellt utnyttjande är väl förekommande forskningsområden inom psykologin utgår större delen av forskningen från ett feministiskt perspektiv med utgångspunkten i offret som kvinna (Davies, Pollard & Archer, 2006). Få teoretiker har arbetat kring det faktum att offer kan vara en man och på vilket sätt omständigheterna och konsekvenserna skulle skilja sig från ett kvinnligt offer (Davies m.fl., 2006). Detta beror av förklarliga skäl på att de våldtäkter som i Sverige *anmäldes* under 2013, där offret var 18 år eller äldre, till 96 procent bestod av kvinnor (Statistiska centralbyrån, 2013), vilket tyder på att mörkertalet bland utsatta män förmodligen är stort (Davies m.fl., 2006). Trots den starka överrepresentationen

finns det fall då män är offer för våldtäkt vilket gör frågan viktig att studera. Den forskning som finns gällande manliga våldtäktsoffer begränsas ofta till pojkar eller män i fängelser (Kassing, Beesley & Frey, 2005).

Offerklander som fenomen

I en del fall där en människa har blivit utsatt för ett brott av sexuell karaktär händer det att denne själv klandras för brottet och anses bära en del av skulden för det som har inträffat. Detta fenomen kallas för offerklander, översatt från engelskans *victim blame*. Offerklander kan innebära att människor bedömer och på ett negativt sätt värderar offrets beteende eller dess egenskaper som uppvisats i samband med övergreppet (Strömwall, Alfredsson & Landström, 2013).

Våldtäkt omgärdas ofta av myter, stereotyper och sexism och det finns många faktorer som påverkar graden av skuld som tillskrivs offer (Donovan, 2007), som i olika utsträckning drabbar både män och kvinnor i alla kulturer runt om i världen (McCaul, Veltum, Boyechko & Crawford, 1990). Litteraturen har identifierat tre fenomen som kan förklara varför människor har en tendens till att tillskriva offer skuld.

Den första, *skuldbeläggning som försvarsmekanism* (eng. *defense rape attribution*), innebär att människor i form av en försvarsmekanism försöker intala sig själva att något hemskt som drabbat någon annan aldrig skulle kunna hända dem själva på grund av olikheter dem emellan. Ju mer olik offret är en själv, desto mer tenderar skuldbeläggningen att öka eftersom risken att själv råka illa ut då upplevs minska. Den andra förklaringsfaktorn, *tron på en rättvis värld* (eng. *belief in a just world*), härrör från människans starka vilja att tro på en rättvis värld för att på så vis upprätthålla tron på att människan kan kontrollera sina öden och därav dra slutsatsen att människor får vad de förtjänar. Ett brottsoffer har alltså i viss utsträckning gjort sig förtjänt av den illa behandlingen (McCaul m.fl., 1990). En tredje förklaringsfaktor berör *könsrollsöverträdelser* (eng. *sex role violation theory*), som hävdar att om en person överträder normerna för hur det egna könet bör uppträda får personen också räkna med mer skuldbeläggning. Till exempel då det generellt sätt är mer stigmatiserat för kvinnor att bli kraftigt alkoholberusade skulle en berusad kvinna tillskrivas mer skuld vid ett övergrepp än en nykter kvinna (Tryggvesson, 2008).

Genusaspekter av synen på brottsoffer

Sexuella ofredanden mot män är, trots den relativt ensidiga synen på sexualbrottsoffer, förekommande i samhället och de män som väljer att polisanmäla möts ofta av fientlighet, misstro och skuldbeläggning vilket leder till att mörkertalet i den här gruppen förmodligen är stort (Davies m.fl., 2006) och sannolikt större än det bland kvinnor (Sleath & Bull, 2010). Siffror från Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) visar att cirka 4 % av de som 2012 *anmälde* att de utsatts för våldtäkt var män medan enkätstudier visade att drygt 17 % av de *tillfrågade* männen uppgav att de någon gång blivit utsatta för sexuella övergrepp, jämfört med 36 % bland kvinnorna i samma undersökning (Fagerström, 2014). Män som våldtagits av andra män kan få sin sexualitet ifrågasatt om de anmäler, vilket kan leda till att det är troligt att de upplever det skamfyllt att berätta om vad de upplevt för exempelvis en terapeut vilket kan

resultera i att de får hantera sin situation i ensamhet. Det är givet att manliga offer upplever psykiskt och eventuellt fysiskt lidande och kan liksom kvinnor drabbas av posttraumatiska stresssymptom (PTSD) (Kassing m.fl., 2005), depression och förlorad självkänsla (Davies, Gilston & Rogers, 2012).

En stor del av den tidigare forskningen på manliga våldtäktsoffer har upptäckt att manliga våldtäktsoffer ofta tillskrivs mer skuld än kvinnliga (Davies m.fl., 2012; Strömwall m.fl., 2013). Anledningen till detta tros härröra från de könsstereotypa egenskaper människor ofta tillskriver könen. Då människor i allmänhet blir lärda att mannen är det kön som ses som sexuell initiativtagare, medan kvinnan är mer passiv gör det svårt att föreställa sig att en helt ovillig man skulle kunna bli tvingad till sex (Davies m.fl., 2006). Ofta beläggs män med beteenderelaterat klander, så som att de inte klarade av att fly eller att försvara sig själva, medan kvinnor beläggs med karaktäristisk skuld, till exempel uppvisande av vårdslöshet (som att gå hem från festen mitt i natten i en kort kjol och samtidigt vara kraftigt berusad). Förövaren till ett manligt offer anses förtjäna ett mildare straff än den av ett kvinnligt offer då män skulle anses vara mindre fragila (Esnard & Dumas, 2013). De könsroller och dess egenskaper som lärs ut tidigt i livet skapar konflikter hos människor då de går stick i stäv med omständigheterna kring många våldtäktsfall (Kassing m.fl., 2005). En man som inte klarar av att försvara sig anses ha uppvisat en omanlig svaghet och bedöms på så vis förtjäna bemötandet (Davies m.fl., 2012), en stereotyp som alltså inte gäller för kvinnliga offer i samma utsträckning. Andra myter kring just manliga våldtäktsoffer menar att mäns fysiska storlek och styrka gör att det är mindre troligt att de tvingas till sex och att de inte skulle vara måltavla för våldtäkt då män i allmänhet anses vara anstiftare till sexuella aktiviteter. Manliga våldtäktsoffer anses förlora sin manlighet då män ska vara maskulina, heterosexuella, starka, bestämda och sexuellt dominanta. Ytterligare en myt kring manlig våldtäkt säger att en man som våldtagits av en annan man per automatik är homosexuell och därav har uppvisat ett riskabelt beteende, vilket får som konsekvens att traumat för dessa offer förminskas då de förväntas vara starka nog att hantera det faktum att de blivit våldtagna (Sleath & Bull, 2010).

Förutom själva brottet utsätts ofta ett brottsoffer för prövningar i och med bemötandet från omgivningen. Olika typer av känslor förväntas från brottsoffer beroende på kön, trots att det finns stora variationer i vilka typ av känslor ett brottsoffer uppvisar. Allmänheten förväntar sig ofta att kvinnliga offer ska visa känslor så som skam och rädsla för att vara trovärdiga, medan män förväntas visa ilska av samma anledning och om en person visar ilska förväntas denne också behöva mindre stöd (Wrede & Ask, 2013). De män som i en studie ändå uppvisade hög grad av känslor så som skam och rädsla ansågs dock behöva mer stöd än de som uppvisade ilska, medan ingen sådan skillnad återfanns gällande de kvinnliga offren (Wrede, Ask & Strömwall, 2013).

Många av de empiriska studierna som har funnit ett samband mellan skuldbeläggning och offrets kön har också funnit att bedömarens kön har haft betydelse där män hade en tendens till att döma hårdare. Män kan ha ett starkare stöd för traditionella och könsstereotypa könsroller och det är förmodligen en förklaring till varför män dömer män hårdare. Manliga offer döms också hårdare om de framstår vara homosexuella, vilket tros härröra från mäns förväntade högre grad av homofobi (Esnard & Dumas, 2013). Om en person tar efter ett beteende från det andra könet, som homosexuella män gör genom att gilla män på samma sätt som kvinnor gör, betyder det att de även anses bör ta efter andra attribut och egenskaper från kvinnor. Därför gäller

ofta samma slags fördomar, så som en föreställning om att offret uppträtt olämpligt och provokativt, för en homosexuell, manlig våldtäkt som för en våldtäkt med kvinnligt offer (Davies & Hudson, 2011).

Alkoholens roll

Ett fenomen som ofta förekommer i samband med våldtäkt är alkoholkonsumtion (Zimmerman & Benson, 2007). Siffror rörande Skandinavien visar gällande brott i allmänhet att 75 % av förövarna och 50 % av offren var alkoholpåverkade i samband med brottet, vilket är relativt höga siffror internationellt sätt (Tryggvesson, 2008), men studier från USA visar på ungefär samma frekvens (Evans & Schreiber Compo, 2010). Alkohol anses ändra både förövares och offers beteende och kan förklara varför förövare betar sig mer aggressivt (Tryggvesson, 2008) och varför offer inte gör mer fysiskt motstånd (Perilloux, Duntley & Buss, 2014). Både risken att bli utsatt för sexualbrott och brottets allvarsgrad ökar om offret konsumerat alkohol och offer anses ofta mer trovärdiga av brottsutredare om de var nyktra vid brottstillfället än om de inte var det (Evans, Schreiber Compo & Russano, 2009).

Alkohol anses ibland fungera som ett icke-verbalt språk där delad alkoholkonsumtion kan betyda sexuellt samtycke, vilket då förnekar offret offerstatus (Tryggvesson, 2008). Det faktum att offret druckit alkohol, vilket kan anses vara ett klandervärt och oförsiktigt beteende, skulle kunna påverka domar i brottsmål genom att förövarens beteende på grund av de omständigheterna ursäktas eller att allvarhetsgraden mildras (Sleath & Bull, 2010). Denna skillnad återfinns framför allt när offret druckit sig kraftigt berusat jämfört med om offret har konsumerat en liten mängd alkohol (Tryggvesson, 2008). Trots att det idag är fullt socialt accepterat att ta sig ett glas och att alkohol inte på något sätt är relaterat till attacken skuldbeläggs ett offer ofta mer som innan övergreppet druckit alkohol, även om det bara skulle röra sig om ett glas (Wakelin & Long, 2003).

Den aktuella studien

Genom att i denna studie kombinera de etablerade variablerna bedömarens kön och offrets kön med offrets alkoholhalt i en svensk kontext bör ytterligare kunskap tillföras området om i vilka sammanhang offerklander uppstår. Tidigare studier (Tryggvesson, 2008) som har betonat alkoholens roll gällande offerklander av manligt offer har inte studerat påverkan gällande just våldtäktsbrott utan brott i allmänhet. De studier som har studerat manliga våldtäktsoffer (Davies m.fl., 2006; Donovan, 2007; Strömwall m.fl., 2013) har inte kontrollerat för offrets alkoholhalt. Sleath och Bull (2010) har studerat alkoholens påverkan på offerklander men inte manipulerat offrets kön. Genom att för första gången inkludera juriststudenter, varav de flesta studerade på programmets två sista terminer, som deltagare är syftet att på så vis kunna ta reda på hur människor som i framtiden kommer att ha som yrke att besluta i liknande fall resonerar. Studien avancerar således forskningsområdet ytterligare.

Syftet med den här studien är att ta reda på huruvida bedömarens kön, offrets kön samt offrets alkoholhalt påverkar graden av skuld som tillskrivs offer. Om det skulle visa sig att något kön bedöms med mer klander och skuld skulle detta vara

förödande både från ett rättsäkert men också ett demokratiskt perspektiv. Detta är viktigt att studera då det först är vid insikten om orättvisor som diskrimineringsmönstret kan brytas.

Studiens övergripande syfte är att undersöka huruvida bedömarens kön, offrets kön samt alkoholhalt hos brottsoffret påverkar hur våldtäktsoffer skuldbeläggs. De specifika frågeställningar som kommer att besvaras är (a) skattar kvinnliga och manliga bedömare offrets skuld olika? (b) bedöms kvinnliga och manliga offer olika? (c) bedöms alkoholpåverkade och nyktra offer olika? samt (d) finns det någon interaktion mellan dessa faktorer? Till dessa ställer studien upp fyra hypoteser:

Hypotes 1 testar om det finns en huvudeffekt av bedömarens kön. Prediktionen är att män tenderar att skuldbelägga våldtäktsoffer i högre utsträckning än vad kvinnor gör. Detta för att män i större utsträckning bär på könsstereotyper och anser att offret, oavsett om det är en man eller en kvinna men där förövaren är en man, därför måste ha uppvisat ett provokativt beteende (Davies & Hudson, 2011).

Hypotes 2 testar huruvida det finns en huvudeffekt av offrets kön. Prediktionen är att manliga våldtäktsoffer skuldbeläggs i större utsträckning än kvinnliga våldtäktsoffer. Män förväntas kunna stå emot, försvara sig och vara bättre på att undvika att hamna i en sådan situation (Esnard & Dumas, 2013).

Hypotes 3 avser testa om det finns en huvudeffekt av offers alkoholhalt. Prediktionen är att berusade våldtäktsoffer skuldbeläggs i större utsträckning än nyktra våldtäktsoffer. Alkoholpåverkan hos offret kan bidra till att det ses som en legitim måltavla då alkoholberusning i vissa sammanhang fortfarande anses vara ett ansvarslost beteende (Tryggvesson, 2008).

Till slut avser hypotes 4 testa om det finns en interaktionseffekt mellan alla de tre oberoende variablerna nämligen bedömarens kön, offrets kön och offrets alkoholhalt. Då män tenderar att skuldbelägga kvinnliga offer i större utsträckning än vad kvinnor gör (McCaul m.fl., 1990) samtidigt som kvinnor skuldbeläggs i högre grad då de druckit ordentligt med alkohol (Tryggvesson, 2008) är hypotesen att manliga bedömare tenderar att skuldbelägga kvinnliga offer i större utsträckning men bara när de har druckit sig berusade.

Metod

Deltagare och design

Den experimentella studien har en 2 (Bedömarens kön: man vs. kvinna) \times 2 (Offrets kön: kvinna vs. man) \times 2 (Offrets alkoholhalt: nykter vs. berusad) mellangrupsdesign. De fyra enkätversionerna som skickades ut varierade mellan att presentera ett våldtäktsfall med ett manligt nyktert offer (enkätversion 1), ett manligt berusat offer (enkätversion 2), ett kvinnligt nyktert offer (enkätversion 3) samt ett kvinnligt berusat offer (enkätversion 4). Var och en av dessa enkätversioner delades sedan in i två grupper efter bedömarens kön. Den beroende variabeln är grad av skuldbeläggning.

Ettusen sjuttiosex studenter på juristprogrammet från Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet och Uppsala universitet fick var sin inbjudan till att delta via e-mail. Av dessa valde 275 att delta, vilket gav en

svarsfrekvens på 26 %. Av dessa var 123 personer män, 152 personer var kvinnor och den genomsnittliga åldern var 25 år i åldersspannet 18-40 år. Två personer identifierade sig varken som man eller kvinna och registrerades därmed som bortfall. Det blev ett ungefär lika antal responser på de olika betingelserna; enkätversion 1 (N = 69), enkätversion 2 (N = 56), enkätversion 3 (N = 80) samt enkätversion 4 (N = 70).

Material

Webbenkäten bestod av två bakgrundsfrågor, en vinjett på cirka 390 ord och fyra efterföljande frågor som beskrev bedömarens tolkning av texten, i fyra olika versioner. De fyra olika vinjetterna beskrev ett händelseförlopp i tredje person där en ung student anordnade en fest i sin lägenhet där det förekom alkohol. Studenten blev efter att ha lagt sig för att sova fastbunden och våldtagen av en manlig gäst. Då vinjetten var menad att beskriva ett våldtäktsfall med utrymme för tolkning var det viktigt att den uppvisade en viss grad av detaljrikedom trots att det kunde uppfattas som stötande. Vinjetten var menad att uppvisa ett ambivalent uppträdande från offrets sida med ett potentiellt flirtigt beteende för att på så vis skapa oklarheter för bedömarens i skuldfrågan. Innehållet i de fyra vinjetterna var konstant med undantag för könet på den unga studenten (Johan respektive Caroline) samt alkoholhalten på densamma (nykter respektive konsumerat fyra starköl, två glas vin och en grogg).

För att ta reda på bedömarnas kön fick deltagarna själva i enkätens inledningsskede fylla i vilket kön de identifierade sig som samt ålder. Efter att deltagarna hade läst texten fick de svara på fyra följdfrågor som mätte den beroende variabeln grad av skuldbeläggning. Dessa fick tas ställning till på en 10-gradig likertskala. De fyra frågorna löd i ordningen 1) *"På en skala från 1-10, hur mycket skuld tycker du att [offret] har för det som hände?"* På denna fråga var extremvärdena på skalan "ingen som helst skuld" samt "helt och hållet [offrets] skuld". 2) *"På en skala från 1-10, hur mycket sympati känner du för [offret]?"* med extremvärdena "ingen som helst sympati" och "väldigt mycket sympati". 3) *"På en skala från 1-10, gjorde [offret] tillräckligt mycket motstånd för att undvika situationen?"* med extremvärdena "gjorde inte tillräckligt med motstånd" samt "gjorde tillräckligt med motstånd". 4) *"På en skala från 1-10, anser du att [offret] betedde sig olämpligt?"* med extremvärdena "nej, inte alls olämpligt" samt "ja, mycket olämpligt". De fyra frågorna slogs ihop till ett index som visar grad av skuldbeläggning med Cronbach's alfa 0.566, vilket kan ses som låg men acceptabel konsistens. Både vinjetten och följdfrågorna är inspirerade av och fritt översatta från Davies m.fl. (2006) av författaren till denna uppsats.

Då likertskalan var tiogradig kunde varje deltagare uppvisa grad av skuldbeläggning i spannet 4-40 där ju högre siffra innebar desto högre grad av skuldbeläggning. Då två av frågorna (nr. 4 och 5) gav hög skuldbeläggning med de lägre siffrorna fick värdena på dessa likerskalor vändas om till det motsatta så att de fyra frågorna överensstämde. Samtlig information för både de oberoende variablerna och den beroende variabeln kodades automatiskt i siffervärden redan i enkäten, 19-40 för bedömarens ålder samt 1-10 för indexfrågorna, medan bedömarens kön kodades om till 1 för *man* respektive 2 för *kvinna* och offrets alkoholhalt kodades om till 1 för *nykter* samt 2 för *berusad*.

Tillvägagångssätt

Datamaterialet samlades in via fyra webbenkäter som samtliga konstruerades via Google Drive till det här ändamålet. Alla fyra enkäter pilottestades av totalt $N = 15$ personer med fyra respektive tre personer i varje grupp. Detta för att kunna utvärdera instrumentet och reda ut potentiella oklarheter för att på så vis förstärka validiteten (Strömwall m.fl., 2013).

Totalt fem universitet kontaktades via e-mail för att med deras tillstånd få tillgång till e-mailadresser till studenter på juristprogrammet. Fyra av dessa universitet tillhandhöll informationen i tid. Drygt hälften ($N = 678$) av de sammanlagda e-mailadresserna skickades i pappersform från universiteten vilket innebar att de fick föras in för hand i datorn av författaren till denna uppsats vilket sammanlagt pågick under sex dagar. Deltagarna fick mellan två och sju dagar på sig att svara och enkäten visade sig efter pilottesten inte ta mer än fem minuter att slutföra, vilket det informerades om inledningsvis i de riktiga enkäterna. Deltagarna garanterades också att deras svar skulle hanteras anonymt. I e-mailutskicket informerades deltagarna om att deltagande var högst frivilligt *innan* de öppnade länken till undersökningen, vilket var ett krav från universiteten som tillhandhöll studenternas e-mailadresser.

Efter att genom pilottesterna blivit informerad om att vinjetten i vissa fall kunde uppfattas som obehaglig lades en varningstext till som informerade om detta både i e-mailutskicket samt enkätens inledningsskede. Både e-mailutskicket och en av enkätversionerna återfinns i sin helhet som bilaga 1. Försöksdeltagarna randomiserades till de fyra olika grupperna genom ett systematiskt urval där en kastad tärning bestämde var på listan beräkningen började och därefter valdes vart fjärde namn till vardera grupp. Alla studenter fick därav en inbjudan till att delta.

Resultat

Sammanlagt testades fyra hypoteser. Tre huvudeffekter testades, nämligen gällande bedömarens kön, offrets kön samt offrets alkoholhalt. Sedan testades även interaktionseffekten mellan alla tre oberoende variabler. Detta för att ta reda på huruvida kön hos bedömarens och offret och alkoholhalt hos offret påverkar hur offret skuldbeläggs efter att ha blivit våldtagen.

Hypoteserna testades i en 2 (Bedömarens kön: man vs. kvinna) \times 2 (Offrets kön: man vs. kvinna) \times 2 (Offrets alkoholhalt: nykter vs. berusad) mellangrupps ANOVA. Den beroende variabeln var grad av skuldbeläggning. Alla de fyra hypotesernas resultat återfinns i tabell 1.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att offret i de fyra enkätversionerna tillskrevs lite skuld med en genomsnittlig skuldtillelägning på 6.87 ($s = 4.51$) på en skala från 4-40. Gällande huvudeffekt av bedömarens kön var ANOVA-resultatet ej signifikant, $F(1, 267) = 0.14, p = .71$. Män skuldbelades därmed inte våldtäktsoffer i högre grad än kvinnor. Det finns därmed inget stöd för hypotes 1. Beträffande hypotes 2 återfanns inte heller här någon signifikant skillnad då $F(1, 267) = 2.86, p = .09$, vilket innebär att det inte finns någon signifikant skillnad i hur det manliga våldtäktsoffret skuldbelades i jämförelse med det kvinnliga. Det återfanns heller inget stöd gällande hypotes 3 för att det skulle finnas en huvudeffekt av offrets alkoholhalt då ANOVA gav resultatet $F(1, 267) = 0.32, p = .57$. Alkoholpåverkade offer skuldbelades därmed inte i

högre grad än nyktra offer. Slutligen fanns heller inget stöd för hypotes 4 då det inte fanns en signifikant interaktionseffekt mellan bedömarens kön, offrets kön och offrets alkoholhalt, $F(1,267) = 0.28, p = .60$.

Tabell 1

Grad av skuldbeläggning av våldtäktsoffer som en funktion av bedömarens kön, offrets kön, offrets alkoholhalt samt interaktionen mellan dessa.

	M	s	p	n
Bedömarens kön			.71	
Man	6.99	3.98		123
Kvinna	6.78	4.90		152
Offrets kön			.09	
Man	7.34	5.14		125
Kvinna	6.49	3.89		150
Offrets alkoholhalt			.57	
Nykter	7.05	4.83		149
Berusad	6.66	4.11		126
Bedömarens kön × Offrets kön × Offrets alkoholhalt			.60	
Manligt nyktert offer, manlig bedömare	7.21	4.61		33
Manligt nyktert offer, kvinnlig bedömare	7.00	6.35		36
Manligt berusat offer, manlig bedömare	8.04	4.40		26
Manligt berusat offer, kvinnlig bedömare	7.27	4.84		30
Kvinnligt nyktert offer, manlig bedömare	7.15	3.68		34
Kvinnligt nyktert offer, kvinnlig bedömare	6.91	5.51		46
Kvinnligt berusat offer, manlig bedömare	5.67	2.89		30
Kvinnligt berusat offer, kvinnlig bedömare	6.05	3.92		40

Notering. Högre medelvärde indikerar högre grad av skuldbeläggning.

Diskussion

Syftet med föreliggande studie var att ta reda på huruvida variablerna bedömarens kön, offrets kön och alkoholhalt inverkar på grad av skuldbeläggning av våldtäktsoffer. Sammantaget kan denna studie inte finna stöd för någon av de fyra presenterade hypoteserna. Män skuldbelades inte våldtäktsoffer i högre grad än kvinnor. Manliga våldtäktsoffer skuldbelades inte i högre grad än kvinnliga. Berusade våldtäktsoffer skuldbelades inte i högre grad än nyktra och män skuldbelades inte kvinnliga berusade våldtäktsoffer i högre grad än manliga berusade våldtäktsoffer. Trots att detta kom som något av en överraskning då liknande studier (t.ex. Wakelin & Long, 2003) funnit signifikanta skillnader kan det finnas förklaringar som bör ventileras.

Trots att det fanns en tendens i medelvärdena till att manliga offer skuldbeläggdes i större utsträckning än kvinnliga samt att manliga bedömare dömde hårdare än kvinnliga (se Tabell 1) var skillnaderna inte signifikanta och kan därför ej ses som skillnader. Trots att deltagarantalet i statistiska mått var fullt tillräckligt blev svarsfrekvensen betydligt lägre än väntat. Det kan bero på att deltagarna fick förhållandevis kort tid på sig att svara men det bör även tas i beaktning att det kanske inte finns samma kultur av att delta i andra studenters datainsamling på dessa institutioner. En annan förklaring kan vara att de ständigt får liknande förfrågningar vilket resulterar i att studenterna inte är motiverade att respondera i högre utsträckning. I ett experiment bör varje grupp bestå av *minst* 20-30 deltagare för att studien ska ha någorlunda god power, vilket uppnåddes i föreliggande studie (se tabell 1). Då deltagarantalet i denna studie i de allra flesta fall uppgick till 30 personer och även mer därtill bör betyda att deltagarantalet gav en tillräckligt bra grund för att kunna upptäcka en existerande skillnad.

De allra flesta studier på området har genom ett experiment manipulerat de oberoende variablerna i en vinjett som ska föreställa ett potentiellt våldtäktsförlopp i olika former. Jämförelsevis har de många vinjetterna varit förhållandevis korta (McCaul m.fl., 1990; Wakelin & Long, 2003) och presenterat få eller inga detaljer gällande övergreppet (Davies & Hudson, 2011). De flesta vinjetterna var även relativt lättolkade gällande skuldfrågan (Davies m.fl., 2006; McCaul m.fl., 1990; Strömwall m.fl., 2013; Wakelin & Long, 2003) det vill säga uppgifterna som gavs var tydliga med att offret hade varit helt ovilligt till någon som helst sexuell kontakt. Trots detta fick de flesta studierna signifikanta resultat gällande åtminstone en av sina hypoteser, ofta flera av dem. Detta kan tyckas märkligt då ett mer tvetydigt våldtäktsfall, som här var ambitionen att skapa, med potentiellt flirtigt beteende från offrets sida i kombination med alkohol i hälften av fallen borde ha bidragit till att skuld tillskrivs offret i större utsträckning. Detta kan tolkas som att vinjetten och manipulationen var för svag för att kunna fungera som underlag till att upptäcka en potentiell skillnad.

En annan aspekt som skiljde denna studies upplägg från övriga inom området var antalet indexfrågor som i övriga fall kunde uppgå till cirka 20 till antalet (Sleath & Bull, 2010) och i vissa till 49 stycken (Donovan, 2007). Fler indexfrågor borde ha ökat den interna validiteten och bör därför tas hänsyn till i framtida studier med bredare tidsramar.

Därför lutar det åt att en viktig förklaring till att resultaten inte stämmer överens med övriga studier på området ha att göra med valet av deltagare. Huruvida studenter på juristprogrammet kan antas kunna representera Sveriges jurister bör lämnas osagt men tanken är att de utgör en mindre gynnsam miljö för skuldbeläggning av våldtäktsoffer

att frodas i. Det vill säga om det skulle ha återfunnits en signifikant skillnad gällande någon av hypoteserna bland dessa deltagare skulle sannolikheten vara stor att återfinna den även bland andra delar av befolkningen. Nackdelen med att välja juriststudenter som urvalspopulation är att deltagarna är välutbildade och förmodligen har lärt sig att i bedöma sådana situationer sakligt vilket innebär att om det som i detta fall inte återfinns någon diskriminering kan inte andra grupper resonemang i samhället uttalas om med samma säkerhet. Dock kan resultaten i denna studie betyda att det faktiskt inte finns en signifikant skillnad bland dessa deltagare i de situationer studien är upplagd på.

Den vanligaste typen av populationsurval inom denna typ av studie verkar trots allt ha varit psykologstudenter på universitetet (Davies m.fl., 2006; Sleath & Bull, 2010), ofta i utbildningens inledningsskede (Sleath & Bull, 2010). Andra studier har försökt få ett representativt urval av hela befolkningen (Strömwall m.fl., 2013) genom att finna sina deltagare på offentliga platser (Esnard & Dumas, 2013) eller slumpmässigt valda telefonnummer (Tryggvesson, 2008). En studie fann sina deltagare genom att konfrontera pubbesökare i Liverpool (Davies & Hudson, 2011). Av de studier som refereras till i denna studie har ingen koncentrerat sig till studenter eller yrkesverksamma inom juridiken. Därför antas det att juristutbildningen medfört deltagarna ett mer sakligt förhållningssätt vilket kan förklara varför det inte återfanns någon skillnad mellan de manliga och kvinnliga bedömarnas tolkningar. Slutsatsen är därmed att föreliggande studie visar på att det inte finns en diskrimineringskillnad bland dessa personer på det som sätt situationen presenterades på. Om studiens resultat stämmer är detta ett bra betyg till juristutbildningarna vid Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet och Uppsala universitet och bådär gott inför framtida rättsbedömningar.

Det faktum att det inte återfanns någon skillnad bland någon av de fyra hypoteserna kan bero på att vi lever i ett allt mer tolerant och jämlikt samhälle. Män kanske inte besitter de traditionella och könsstereotypa värderingar som skulle få dem att skuldbelägga manliga våldtäktsoffer och kvinnliga berusade våldtäktsoffer i högre grad. Att konsumera alkohol kanske inte längre ses som särskilt stigmatiserat utan en allt mer självklart förekomst bland både män och kvinnor och som därför inte har någon betydelse för grad av skuldbeläggning.

Begränsningar

Ett dilemma som växte fram under förberedelsernas gång var förövarens kön i vinjetten. Det skulle ha varit intressant att studera huruvida könet på denne påverkade resultatet men då det i så fall skulle ha behövts dubbelt så många deltagare fanns det inte utrymme för det. Efter att ha sett orimligheten i att behålla förövaren könlös fick den till slut bli en man då det är vanligast att en våldtäktsförövare är man. Den andelen som under 2013 misstänktes för sexualbrott uppgick till 98 % män och 2 % kvinnor (Brottsförebyggande rådet, 2014b). Det problem som uppstod i föreliggande studie innebär därmed att hälften av vinjetterna fick en potentiell homosexuell relation som kan ha påverkat synen på det som skett och därav resultatet. Den återfinns inte i de övriga två vinjetterna vilket innebär att informationen de fyra vinjetterna emellan inte förblir konstant då förövarens och offrets sexualitet inte är någonting som manipulationen kontrollerar för, och bör tas i beaktning till nästa gång.

Ett potentiellt problem som alltid bör tas i beaktning i dessa sammanhang är trovärdigheten och styrkan i den fiktiva vinjetten som deltagarna presenterades för. Svårigheten är att skapa ett händelseförlopp som framstår som tillräckligt verklighetstroget för att mätningen av den beroende variabeln ska spegla verkligheten och på så vis säkra den interna validiteten. En synpunkt som Davies m.fl. (2006) själva tar upp i sin studie är det faktum att offret under akten blir fastbundet med ett snöre. Detta kan framstå som osannolikt och speglar knappast hur den vanligaste typen av våldtäktsfall går till i verkligheten. Däremot är det viktigt att påvisa att handlingen innehöll någon form av tvång, ett villkor för att våldtäkt ska ha ägt rum (Amnesty International, 2008) även om typen av beskrivning kunde ha varit en annan.

Det faktum att Cronbach's alfa visade sådan låg konsistens (0.566) betyder att deltagarna inte svarade på frågorna med den konsekvens som förväntades. Ambitionen med ett index är att indexfrågorna ska spegla samma fenomen nämligen den beroende variabeln, i det här fallet grad av skuldbeläggning. Därför bör svaren på frågorna inte skilja sig åt vilket de i det här fallet har gjort, vilket Cronbach's alfa visar. Det kan betyda att frågorna var tvetydiga och kunde missuppfattas eller att de inte motsvarade varandra så väl som planerat och därmed hade olika betydelser för deltagarna. Lägre konsistens innebär lägre intern validitet trots att studien där indexfrågorna hämtades ifrån (Davies m.fl., 2006) kunde uppvisa en högre grad av Cronbach's alfa, nämligen 0.88. Detta kan förklaras av att Davies m.fl. hade 16 indexfrågor, vilket kan jämföras med denna studies 4 indexfrågor.

Huruvida deltagarna uppfattade att offret var berusat i hälften av vinjetterna eller inte har också stor betydelse för den interna validiteten. Vinjetten som användes var betydligt längre än många andras (t.ex. Tryggvesson, 2008) och operationaliseringarna kan lättare ha passerat deltagaren av den anledningen. Eftersom händelsen ägde rum på en studentfest där det är lätt att anta att alkohol förekommer i stor utsträckning fanns det en överhängande risk att deltagarna även utgick ifrån att det nyktra offret hade druckit alkohol, vilket kan ha haft inverkan på deras bedömning och därav försvagat den interna validiteten. Offrets alkoholhalt var svårt att operationalisera och en kontrollfråga kunde ha raderat de frågetecknen. Tryggvesson (2008) var tydligare med att använda ord som *nykter* och *kraftigt berusad* i sin manipulation, vilket kan ha underlättat för deltagarna. Även om begränsningarna som presenterats gör att det inte helt går att utesluta typ-II-fel bör den skillnad som återfinns i verkligheten vara liten bland denna studiens population.

Framtida forskning

Denna studie öppnar upp för vidare forskning på ämnet eftersom det inte återfanns signifikanta resultat inom ett forskningsområde som tidigare funnit relativt entydiga resultat. För att kunna bygga vidare på denna studies frågeställning bör även förövarens kön som variabel tas i beaktning, det vill säga kontrollera för det faktum att även förövaren kan vara man eller kvinna och inte bara offret.

Studien bör även replikeras med en annan typ av deltagarurval, förslagsvis poliser, yrkesverksamma jurister eller en helt annan grupp i samhället, för att se huruvida de besitter samma värderingar som juriststudenterna. Genom att också replikera studien i sin helhet i ett annat land öppnar det upp för internationella jämförelser.

Referenser

- Amnesty international. (2008). *Fallet nedlagt - Våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna*.
- Brottsförebyggande rådet. (2014a). *NTU 2013: Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Tillgänglig: http://www.bra.se/download/18.35c681d4143337cb6b29e9/1395068368052/2013_1_NTU_2013.pdf
- Brottsförebyggande rådet. (2014b). *Våldtäkt och sexualbrott*. Hämtad 2014-12-18, från <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html>
- Davies, M., & Hudson, J. (2011). Judgments toward male and transgendered victims in a depicted stranger rape. *Journal of Homosexuality*, 58(2), 237-247. doi: 10.1080/00918369.2011.540179
- Davies, M., Gilston, J., & Rogers, P. (2012). Examining the relationship between male rape myth acceptance, female rape myth acceptance, victim blame, homophobia, gender roles and ambivalent sexism. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(14), 2807-2823. doi: 10.1177/0886260512438281
- Davies, M. Pollard, P., & Archer, J. (2006). Effects of perpetrator gender and victim sexuality on blame toward male victims of sexual assaults. *The Journal of Social Psychology*, 146(3), 275-291. doi: 10.3200/SOCP.146.3.275-291
- Donovan, R.A. (2007). To blame or not to blame: Influences of target race and observer sex on rape blame attribution. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(6), 722-736. doi: 10.1177/0886260507300754
- Esnard, C., & Dumas, R. (2013). Perceptions of male victim blame in a child sexual abuse case: Effects of gender, age and need for closure. *Psychology, Crime & Law*, 19(9), 1-28. doi: 10.1080/1068316X.2012.700310
- Evans, J. R., & Schreiber Compo, N. (2010). Mock jurors' perceptions of identifications made by intoxicated eyewitnesses. *Psychology, Crime & Law*, 16(6), 191-210. doi: 10.1080/10683160802612890
- Evans, J.R., Schreiber Compo, N., & Russano, M.B. (2009). Intoxicated witnesses and suspects: Procedures and prevalence according to law enforcement. *Psychology, Public Policy, and Law*, 15(3), 194-221. doi: 10.1037/a0016837
- Fagerström, Å. (2014). *Män som utsatts för sexuella övergrepp – hur hanteras de i vården?* Tillgänglig: http://www.rfsu.se/Bildbank/RFSU-kliniken/Man_som_utsatts_for_sexuella_overgrepp_rapport.pdf?epslanguage=sv
- Kassing, L.R., Beesley, D., & Frey, L.L. (2005). Gender role conflict, homophobia, age, and education as predictors of male rape myth acceptance. *Journal of Mental Health Counseling*, 27(4), 311-328. Tillgänglig: <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.ub.gu.se/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=87b94dda-c26e-48ed-a0ec-2be7be49e8b2%40sessionmgr4005&vid=3&hid=4201>
- McCaul, K.D., Veltum, L.G., Boyechko, V., & Crawford, J.J. (1990). Understanding attributions of victim blame for rape sex, violence and foreseeability. *Journal of Applied Social Psychology*, 20(1), 1-26. doi: 10.1111/j.1559-1816.1990.tb00375.x
- Perilloux, C., Duntley, J.D., & Buss D.M. (2014). Blame attribution in sexual victimization. *Personality and Individual Differences*, 63, 81-86. doi: 10.1016/j.paid.2014.01.058

- Sleath, E., & Bull, R. (2010). Male rape victim and perpetrator blaming. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(6), 969-988. doi: 10.1177/0886260509340534
- Statistiska centralbyrån. (2013). *Anmäld våldtäkt 2013*. Hämtad 2014-12-25, från http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Temaomraden/Jamstalldhet/Indikatorer/Mans-vald-mot-kvinnor-ska-upphora/Anmalda-brott/Anmald-valdtakt-2012/
- Strömwall, L. Alfredsson, H., & Landström, S. (2013). Rape victim and perpetrator blame and the Just World hypothesis: The influence of victim gender and age. *Journal of Sexual Aggression*, 19(2), 207-217. doi: 10.1080/13552600.2012.683455
- Tryggvesson, K. (2008). The role of alcohol in the construction of a 'good' victim - the attribution of blame to male victims of violence. *International Review of Victimology*, 15(1), 19-35. doi: 10.1177/026975800801500102
- Wakelin, A., & Long, K.M. (2003). Effect of victim gender and sexuality on attributions of blame to rape victims. *Sex Roles*, 69(9), 477-487. doi: 10.1023/A:1025876522024
- Wrede, O., & Ask, K. (2013). *More than a feeling: Gender-specific stereotypes about victims' emotional responses to crime*. Submitted manuscript.
- Wrede, O., Ask, K., & Strömwall, L. A. (2013). *Sad and Exposed, Angry and Resilient? Effects of Crime Victim Emotional Expressions on Judgments of Vulnerability*. Manuscript.
- Zimmerman, P.R., & Benson, B.L. (2007). Alcohol and rape: An "economics-of-crime" perspective. *International Review of Law and Economics*, 27(4), 442-473. doi: 10.1016/j.irl.2007.09.002

Bilaga 1

Hej!

Mitt namn är Alexandra och jag skriver min C-uppsats vid psykologiska institutionen på Göteborgs universitet. Till denna behöver jag datamaterial där du har blivit utvald till att delta genom att svara på en webbenkät. Deltagande är givetvis helt frivilligt men det skulle vara till stor hjälp om du valde att vara med. Enkäten tar ca 5 minuter att besvara och dina svar behandlas anonymt. Om du väljer att inte delta kan du ignorera detta mail. Enkäten innehåller textinformation som kan uppfattas som stötande.

Tack på förhand!

Alexandra

Enkät

Du kommer att få läsa en text gällande ett fiktivt händelseförlopp. Efteråt svarar du på frågorna om hur du tolkade händelsen. Texten innehåller ett potentiellt våldtäktsfall och språket kan därmed uppfattas som grovt. Dina svar är anonyma och tar ca 5 minuter att slutföra. Tack för att du tar dig tid! Alexandra

*Obligatorisk

GÖTEBORGS UNIVERSITET

1. Är du man eller kvinna *

- Man
- Kvinna
- Övrigt/vill ej uppge

2. Hur gammal är du? *

Vänligen läs igenom texten och svara på efterföljande frågor.

Johan är 21 år och går första året på ekonomprogrammet. När han inte går i skolan gillar han att gå till den lokala puben med vänner och gå på bio. Magnus är också 21 år men studerar medicin på en annan institution. Magnus är mycket sportintresserad och spelar handboll på hög nivå.

För att fira att den första tentan är avklarad anordnar Johan en fest tillsammans med sin rumskompis i deras lägenhet. Johan vill hålla koll så att festen inte spårar ur och bestämmer sig för att vara nykter. Med på festen finns Magnus. Johan och Magnus känner inte varandra sedan tidigare men börjar prata. Magnus erkänner ganska omgående att han finner Johan attraktiv och föreslår att de bör fortsätta konversationen mer avskilt. Johan blir smickrad men säger att Magnus känslor inte är besvarade och de skiljs åt. Trots det kan Johan inte låta bli att kasta nyfikna blickar mot Magnus under hela kvällen och när deras blickar möts kommer han på sig själv att rodna.

Festen håller på fram på småtimmarna och Johan börjar bli trött och bestämmer sig för att gå upp och lägga sig på sitt rum. Cirka 45 minuter senare får Magnus syn på Johan i sängen på väg till toaletten och går försiktigt in till honom och stänger dörren. Magnus får syn på en rulle grovt snöre på en hylla, vänder Johan på rygg och binder hans händer vid sänggaveln. Han ger ifrån sig ett ljud men vaknar inte. Magnus drar ner Johans underkläder till fotlederna. Johan vaknar och får syn på Magnus ståendes gränsle över honom.

När Johan upptäcker att han är bunden blir han orolig och frågar vad Magnus håller på med. Magnus svarar att han ska ligga still och njuta, att Johan innerst inne gillar honom. Magnus börjar smeka sig själv och Johan får panik och försöker lossa snörena runt sina händer och insisterar på att Magnus ska sluta med vad han håller på med. Johan lyckas inte lossa knutarna och Magnus inleder oralsex på honom och därefter stoppar han in sina fingrar i hans anal. Efter att ha varit fastbunden i 15 minuter avbryts plötsligt Magnus av att någon bankar på dörren och musiken tystnar. Magnus lossar snörena och lämnar snabbt rummet. Johan ville inte att någon skulle få reda på vad som hänt och berättade aldrig för någon. Johan och Magnus träffades aldrig igen.

3. På en skala från 1-10, hur mycket skuld tycker du att Johan har för det som hände? *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ingen som helst skuld

Helt och hållet hans skuld

4. På en skala från 1-10, hur mycket sympati känner du för Johan? *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ingen som helst sympati

Väldigt mycket sympati

5. På en skala från 1-10, gjorde Johan tillräckligt mycket motstånd för att undvika situationen? *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Gjorde inte tillräckligt med motstånd

Gjorde tillräckligt med motstånd

6. På en skala från 1-10, anser du att Johan betedde sig olämpligt? *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Nej, inte alls olämpligt

Ja, mycket olämpligt

Tack för ditt deltagande!